

SZEMLE

B. Nagy Ernő — Zircz Péter: Bevezetés a szakirodalmi alkotómunka technikájába Bp. 1967. Népműv. Prop. Iroda. 199 l. (A Nehézipari Műszaki Egyetem Központi Könyvtárának kiadványai 10. sz.)

A szellemi munka racionalizálását elősegítő magyar nyelvű irodalomból, magyar szerzőktől az eddigi legterjedelmesebb és legátfogóbb munka B. NAGY Ernő és ZIRCZ Péter kötete. Ezzel a kiadvánnyal a Nehézipari Műszaki Egyetem Könyvtára továbblép azon az úton, amelynek egyik állomása UHLMANN—ZIRCZ—ZSIDAI: *Útmutató a bányászat irodalmához* (1964. 199 l.) c. kötet volt. Ezúttal a Könyvtár már nem egy szakma részére kívánt bibliográfiai segédletet összeállítani, hanem általános jellegű ismereteket közölni a tudományos munka technikájához.

Ez a vállalkozás annál is fontosabb, minthogy mind többen foglalkoznak tudományos munkával — és ezzel összefüggésben szakirodalmi búvárkodást is folytatnak. Nos, a szakirodalommal való foglalkozás technikáját nemigen oktadják felsőoktatásunkban és az a helyzet, hogy a fiatal diplomások meglehetősen járatlanok a szakirodalom kezelésében, sőt a könyvtárhasználatban is. B. Nagy és Zircz kötete ebből a szempontból *hézagpótló* és remélhetőleg hozzájárul a témában való járatlanság fokozatos megszüntetéséhez.

Magyar szerzőktől, mint említettem, ez a legátfogóbb vállalkozás a téma kidolgozására, de nem ez a helyzet, ha a vonatkozó magyar nyelvű szakirodalmat tekintjük. Anélkül, hogy a negatívumok legyen az első szó, meglepő kihagyás az irodalomjegyzékből VOBLIJ: *A tudományos munka megszervezése* (Bp. 1951. Közoktatási Kiadó. 142 l.) c. mű, amely mind a mai napig a legfontosabb magyar nyelven megjelent munka a szellemi munka szervezéséről és technikájáról. Szinte érthetetlen, hogy a sok külföldi és néhány hazai vonatkozó mű közül — amelyeket az irodalomjegyzék felsorol —, amelyekre

a szerzők támaszkodtak, hogyan maradt ki VOBLIJ könyve, ami az e témakörbe vágó munkák közül egyike a legtudományosabb igényűeknek. Szívesen olvastam volna a bevezetőben legalább egy utalás erejéig RAMON Y CAJAL spanyol tudós Tudományos kutatásra vezérlő kalauzáról, mint előzményről (a 7. spanyol kiadás után készült magyar fordítás 1928-ban jelent meg LENHOSSÉK Mihály előszavával), amely ugyancsak kiemelkedő műve a magyar nyelven megjelent szakirodalomnak. A bevezetőben a szerzők arról szólnak, hogy „Magyar szerzők tollából a felszabadulás óta... nagyobb hodegetikai jellegű dolgozat nem jelent meg.” Ezt szögeztem le a recenzió első mondatában, utalva ezzel a szerzők előtt álló nehézségre is, ám ha nagyobb dolgozatok nem is, kisebbek azért, ha nem is „hodegetikus” művek, mégis csak megjelentek, amelyekre az irodalomjegyzék nem utal (pl. WEGER Imre: Irodalomkutatás-anyaggyűjtés.

1956. 63 l., talán nem szerénytelenség, ha a recenzens saját munkáira is hivatkozik a kisebb dolgozatok között úm. *A közgazdasági kutatás forrásai... 1959. 221—235. l.* Az anyaggyűjtés módszere és technikája c. függelék, továbbá a KGM MTTI *Tájékoztatótudományi Tanulmányok* 5. számaként megjelent Műszaki tájékoztatás-tudományos információ c. 1967-ben megjelent gyűjteményes kötetből *A szellemi munka technikája* c. rész 55—79. l.). És ha már a forrásoknál, az irodalomjegyzéknél tartunk, hogy ne kelljen erre még egyszer visszatérni, talán meg lehetett volna említeni, illetve valamelyest felhasználni a következő ugyancsak magyar nyelven megjelent közleményeket, többek között a *Tudomány-szervezési Tájékoztató* (korábbi címe *Tájékoztató a tudományos kutatás tervezésének, igazgatásának és szervezésének nemzetközi irodalmáról* — és nem *Tájékoztató a tudomány szervezéséről és tervezéséről*, amint hibásan feltüntetik a felhasznált folyóiratok között) egy-két összeállítását

(pl. A mérnöki képességek optimális felhasználása . . . 1963. 4—5. sz. 362—387. l.), PERCZEL József: *Ergonómia. Mérnöki lélektan* (1966. KGM MTTI, 69 l.) c. füzetét és nem kárában csomót keresés, ha már csak a bibliográfiai pontosság kedvéért feltüntetésre került volna az irodalomjegyzékben SCHMIDT, G.: *Rationelles Studieren. Eine bibliographische Information über Technik und Methodik des wissenschaftlichen Arbeitens*. 2. erw. Aufl. 1964. 18 l. (a Deutsche Bücherei jegyzéke). Nem folytatom: a szerzők a bevezetőben maguk írják, hogy „Munkánkat kísérletnek szántuk . . .” és bíznak abban, hogy javított, bővített kiadásra lehetőségük lesz — ehhez a recenzens is csatlakozik és komolyan véve, hogy „Olvasónk ehhez — már mint az új kiadáshoz — azzal nyújtja a legnagyobb támogatást, ha bírálatát kendőzetlenül közli velünk.” említi meg fenti hiányosságokat, amelyek nem egyszerűen bibliográfiai jellegűek, hanem talán némileg szemléleti természetűek is.

Mit értek a szemléleti fogyatékoságon? Pontosan azt, amit a szerzők el kívántak kerülni: „Munkánk során természetesen merítettünk a hazai és a bőséges külföldi irodalomból, ámbar be kell vallanunk, hogy jónéhány munkára találtunk, amely a jelentéktelen teendők kínos pontosságú részletezésével inkább riasztólag hatott.” (Kiemelés tőlem. R. Gy.) Nos, ebből a szempontból példamutató VOBLIJ és RAMON Y CAJAL munkája, olykor élvezetes stílusban, szemléletesen, életszerűen, tudósok „műhelytitkainak” felidézésével, a „kínos pontosságú részletezés” mellőzésével vezetnek be az alkotó szemléli munka módszereibe és technikájába.

Mindez nem jelenti azt, hogy az egyébként jól csoportosított ismeretanyagot — amely a kutatómunka előkészítésétől kezdve a forrásismereten, az olvasás és az anyaggyűjtés technikáján keresztül egészen a publikálás rettelmeiig nyújt tájékoztatást a kezdő kutatóknak, nem mellőzve az olyan jórészt szubjektív tényezők szerepét sem, mint az életmód és környezet — fel kellene higitani filozófálgatással, tudományszociológiával stb, azonban bizonyos nem tisztára leíró és technikai jellegű elemek bevitelle a munkába, amelyekből az is kiderül, hogy mi mire jó, hogy ezek a száraz és látszólag jelentéktelen mozzanatok szerves részei mindenfajta tudományos munkának, alighanem növelnék az egész munka hitelét.

Ilyenféle segédletre szükség van, a kezdeményezés helyes, remélhető, hogy a második kiadásban a szerzők egy kicsit kitágítják témájukat (esetleg a technikai leírások valamelyes tömörítése árán) és

a konkrét ismereteket életszerűbben adják elő és ezáltal közelebb hozzák az egyébként háládatlan témát az olvasóhoz. Ez irányban jelentős lépést tettek és munkájuk nyeresége szakirodalmunknak.

RÓZSA GYÖRGY

Geday Gusztáv: A Kertészeti és Szőlészeti Főiskola könyvtárának története 1860—1894. Budapest 1967, soksz. 58 p. A Kertészeti és Szőlészeti Főiskola Kiadványai.

A szerző vázlatos áttekintést ad a mezőgazdasági oktatási intézmények fejlődéséről a múlt század második felében. Az oktatás fejlődéséhez szorosan kapcsolódik az iskola könyvtárának kialakulása. Konkrét adatok alapján a főiskolai könyvtár ősenek az 1860-ban az Országos Magyar Gazdasági Egyesület kezelésébe került Vinczellér és Kertészképző Gyakorlati Tanintézet könyvtárát tekinti — ellentétben az eddigi adatokkal pl. Tájékoztató a Magyar Tudományos és Szakkönyvtárakról és szolgáltatásairól. (Budapest 1962, OMDK, soksz. 147 l.) A könyvtár alapjait ugyanis 1894-ben vezették meg az akkor megnyílt Kertészeti Tanintézet keretében, mely jogutódja volt az 1836-ban létesült Vinczellér-képző iskolának.

Tanulmányát a szerző két nagy egységre bontja. Első részében a budai Vinczellér és Kertészképző Gyakorlati Tanintézet (1860—1880.) főleg adományozás útján gyarapodó könyvtárának történetét adja. A második részben a M. Kir. Állami Vinczellérképzés (1880—1894.) néven átszervezett és állami kezelésbe vett intézet könyvtárának gyors ütemű fejlődését látjuk. 1894-re, mikor az iskola felsősokú Kertészeti Tanintézeté alakul át, már könyvtára is jelentős, országos híru szakkönyvtár.

A szerző a könyvtár történetének írásakor elsősorban a fennmaradt leltári naplókra és jelentésekre támaszkodik. A munka főként a könyvek és folyóiratok beszerzésével kapcsolatos költségvetések részletezése (híven tükrözve ezzel a korabeli állapotokat), illetve a beszerzett könyvek és folyóiratok szak- és nyelv szerinti megoszlásának bemutatása. (Túlsúlyban a német nyelvű szakirodalom.) Gondosan készített grafikonok szemléltetik a könyvtár gyarapodását, az állomány megoszlását, és az egykorú magyarországi gazdasági tanintézetek könyvtárainak állapotát.

Sajnálatos, hogy adatok hiányában, a szerzőnek a könyvtár olvasottságára és az állomány feldolgozására nincs módja

kitérni. Elsődleges célja a gyűjtemény kialakulásának történetét az olvasóknak, kutatóknak bemutatni.

Az alapos és mindenütt a tényekre támaszkodó gondos munkát részletes bibliográfia zárja le.

WITTEK LÁSZLÓNÉ

Gombó Pál: Bevezetés a sajtóismeretbe. Budapest, (1967). Tankönyvkiadó V., Felsőokt. Jegyzetell. soksz. 175 l. (A magyar sajtó kiskönyvtára I.)

Régóta tudjuk, hogy a magyar sajtókutatás, sok tekintélyes részeredmény mellett, összefoglaló, alapvető elméleti munkákban szegény. Így van ez sajtótörténeti, sajtójogi, sajtótechnikai vonatkozásban egyformán. Gombó Pál könyve most az általános sajtóismeret, vagy talán úgy is mondhatjuk, a *zsurnalisztikai alapfogalmak* rövid rendszerezését nyújtva némileg enyhíti ezt a hiányérzetet, másfelől az újságírás gyakorlati kérdéseinek első marxista szemléletű feldolgozását adja magyarul. Az elméleti következetesség alapján ugyanakkor a mai magyar újságírás problémáinak és feladatainak legáltalánosabb kérdéseire is keres és ad feleletet.

A műfaj ritka mivolta is elég volna annak indoklására, hogy munkájával foglalkozni kell. De mindjárt azt is megállapíthatjuk, hogy a könyv áttekinthető formájával, jó beosztásával, de főleg lapidáris fogalmazásával, az egyszerű és világos meghatározásokra, a közközben forgó tudományos irodalom mellett a jól megértett és felértékelt újságírói tapasztalatra építő módszerével munkájukban nemcsak a sajtó közvetlen munkatársait, de az újsággal mint közlésmóddal és kultúrdokumentummal foglalkozókat is hasznosan igazítja el.

Nem az újság, hanem az újságírás a központi problémája, könyve kezdő újságírók vezérfonala akar lenni. Ezért első fejezetében az újságírás jellegéről szól, helyesen határolja el az újságírást az irodalmi alkotástól, megmutatva a kettő szoros kapcsolatát és hangsúlyozva közös eszközöknek, a nyelvnek döntő jelentőségét célozva a műfajok körforgalmára is, a sajtó műfajteremtő befolyására az irodalomban. Kitérő megállapítása, hogy az irodalom a sajtóval nyelvi szempontból olyanféle kölcsönhatásban van, mint a tudományos irodalommal. (Azért is fontos ezt megállapítani, hogy irodalomtörténészeink észrevegyék, mennyire a szépirodalomra korlátozzák magukat a tudományos és általában az értekező

próza rovasára.) Minden irodalmi kapcsolata mellett azonban az újságírás elsősorban közéleti funkció, az újság a közéletet tükrözi s arra gyakorol befolyást.

A továbbiakban Gombó korunk sajtójának három alapvető csoportját jellemzi, az egymás mellett élő és egymással küzdő két társadalmi formáció által meghatározott tőkés sajtót, a tőkés országokban működő forradalmi sajtót, végül a Szovjetunióban és a szocialista országokban kiteljesedő szocialista sajtót. A szocialista újságíró szemszögéből tárgyalja az újság által elérhető hatás lehetőségeit és eszközeit, majd rátér könyve legkidolgozottabb, legérdekesebb részére, az újságírói műfajokra. Tanulmányos kritikát gyakorolva az e kérdésben uralkodó terminológiai zűrzavar fölött (— elgondolkoztató a 69. l. összehasonlító táblázata a forgalomban levő műfajelosztások átgondolatlanságáról —) megállapítja, hogy egy-egy szempontú tipológia kialakítását a műfajok történelmi származása közös tövekről, meg az is nehezíti, hogy a jelenben is sokszor egymásba folynak: éppen a tehetős újságíró lesz mindig hajlamos arra, hogy a műfajhatárok elismerése ellenére is vegyes műfajokat hozzon létre a munka folyamán. Gombó három alapvető *műfajcsoporton* — tájékoztató, publicisztikai és egy ún. „járulékos és összefoglaló” csoporton — belül megkülönböztet műfajcsoportokat, továbbá vál- és alfajokat.

A három befejező fejezet visszavezet a szerkesztőségi műhelymunkába, itt ad tanácsokat az újságíró anyaggyűjtő munkájának elhelyezkedéséről a szerkesztőségi kollektíva állandó kölcsönhatása, a közös erőfeszítéssel születő eredményeket kiváltó felfokozott telítettségű légkör közepette (talán kissé túlozva a „szenvedélyes” hozzáállás fontosságát), a ciklikus technikájára és a lapkép kialakítására.

Elvi ellenvetést alig találhatunk Gombó könyve ellen, inkább néhány terminológiai észrevételt szeretnénk egy új kiadás előtt megfontolásra ajánlani — fenntartva, hogy ezek egy része elvi megvitatásra is szolgáltathat talán tanulságos alkalmat, de készséggel elismerve, hogy ezt az alkalmat is éppen magának a szerzőnek köszönhetjük.

Az újságírásról adott definíció (14. l.) ügyesen kerül el az e téma körüli állandó félreértéseket és vitatható fogalmazásokat. De mintha túl könnyedén siklana el a „közvélemény” fogalma fölött. Definíciója értelmében a sajtó egyik fő funkciója a közvélemény befolyásolása. De jó lenne felvetni, van-e közvélemény „nyers” állapotban, befolyásolatlan formában. Éppen a fasiszta sajtó (amelyet más helyen

egyébként találóan jellemez GOMBÓ) ismérve, hogy a közvéleményt *csak* a befolyásolás függvényeként értékeli, sőt, az emberektől független, csinált közvéleményt törekszik „teremteni.” Míg a szocialista zsurnalisztika elméleti irodalma — de így volt ez a polgári sajtó hőskorában és valahányszor a *haladás érdekében* hivatkoztak az írók a közvéleményre — a közvélemény alakulását mindig „párbeszédes” formában értelmezi. A sajtó a mindenkori haladó közvéleményt tükrözi, mintegy összefoglalja, igazolja, vagy szükség esetén igazítja, azután az elfogadott, mintegy megegyezésem véleményt támasztja alá (érvekkel és tényekkel), fejleszti, propagálja, de természetesen nem termeli és főleg nem pótolja.

Terminológiai tévedés a „telekommunikáció” fogalmának mint a sajtó (sőt az egyes lap típusok, hírlapok, folyóiratok) meg a rádió és a televízió fölérendelt fogalmának ismételt használata. (38., 64. l. stb.) A *telekommunikáció*, azaz szó szerinti és használatos magyar fordításban *táv-közlés*, végeredményben elektrotechnikai fogalom, a gyengeáramú elektromosság fő alkalmazási területe. A távközlés a sajtónak, de főleg a rádióknak és a TV-nak műszaki segítője, — de nem egy őket is magába foglaló gyűjtőfogalom. A műszaki tényezők a sajtó múltjában és jelenében is elemi fontosságúak, de a sajtóismeretbe csak felhasználásuk módja tartozik, nem sajtó funkciójuk részletezése, mert az műszaki-tudományteremtés problémája. Mindez nem mellékes kérdés, mert a terminológiai félreértés onnan is származik, hogy — amióta a rádió, a TV, sőt némi-keppen a mozgófénykép is, mint a sajtóhoz hasonló feladatokat betöltő intézmény, létezik — a sajtókutatás az ezekkel foglalkozó stúdiumokat is magával összefoglalni, sőt magába olvasztani törekszik. Az angol „mass media”, „mass communications” kifejezés (az utóbbinak fordítása a magyar szakirodalomban is fel-felbukkan „tömegközlés” formájában), meg a német „Publizistik” — amelynél a szocialista alapozású német elméleti irodalom jobbnak tartja a „Journalistik” kifejezést — ilyen összefoglaló tendencia szülötte. Véleményünk szerint éppen csak a műszaki apparátus (a voltaképpeni telekommunikációs eszközök és módok) választják el ezeket a területeket, és a sajtónak azért van valamennyivel szemben elsőbbségi joga, mert *a)* mind közt a legrégebb, *b)* a rádió és a TV szervezetében nagy mértékben a sajtó hosszú tapasztalatait használja fel. (A műsoridők, főleg a hírperiódusok szabályossága, a szerkesztőség mint központi irányító szerv,

az aktualitás igénye a nem publicisztikai „rovatokkal” szemben is, stb.) Egészen logikus, és a dolog természetéből folyóan (GOMBÓ maga is szem előtt tartja ezt, mikor könyvét rádió- és TV-munkatársak tankönyvvé is szánja) a rádió és a TV vezérkarát is az újságírókkal egyenlő kiképzésben részesítik az egész világon. GOMBÓ könyvének címe („sajtóismeret”) éppen ezért ebben az általánosabb értelemben is jogosult. Más kérdés persze, hogy a rádió és a TV sajátos feltételei külön problémákat is vetnek fel. De ezeknél is szigorúan vigyázni kell a rájuk vonatkozó ismeretek függetlenségére más tudományos területekkel szemben, és különösen határozottan kell védekezni olyan törekvések ellen is, amelyek a sajtóismeretet a közvéleménykutatás, vagy például az erősen előtérben álló információelmélet alá rendelnék, tagadva sajtó feladatait és különleges módszerbeli igényeit.

További terminológiai kételey merül fel a „járulékos és összefoglaló műfajok” megjelölés ellen is, a sajtó harmadik műfajcsoportjára, a politikához csak közvetve kapcsolódó műfajokra alkalmazva. Sajnos, nem tudunk jobbat ajánlani: a BUDZISLAWSKI által erre a harmadik témaféleségre ajánlott „esztétikai-zsurnalisztikai” elnevezés részben túl szűk, részben tautológias. Be kell érünk egyelőre egy ilyen csoport létezésének megállapításával, függetlenül az elnevezéstől. Láthatólag a „tárca” egykori kötött rovatának (GOMBÓ igen jól és az irodalomelméletben is használhatóan veti fel egy helyen a sajtónak az irodalmi műfajokra elérhető hatása szempontjából a szigorú területi kötöttséget, amelyet szimbolikusan a tárcát elválasztó vonal hangsúlyoz!) továbbfejlődése az egyik fő nehézség. Ezért van, hogy GOMBÓNál a novella az összefoglaló műfajok közt is szerepel majd a tárca alfajai közt is. Az egyébként igen kimunkált tipológia (ezt a szót használnám „nomenklatúra” helyett) csak ezen a ponton árul el gyöngeséget. Bár szó kell, hogy férjen a kritika szerepeltetéshez a publicisztikai műfajok közt és ismét csak a tárca válfajai közt is. Gombó hangsúlyozza a történelmi eredet fontosságát a műfajoknál, de csak ritkán mutat rá az egyes formák történeti múltjára. És nem helytálló pl. a „divat” retrográd jelentőségének hangsúlyozása a magyar rendi korszakban. A divatlapok 1848 előtt majdnem mind haladó szelleműek voltak, közönységük az akkor progresszív középnemességből került ki. Ellenben teljes mértékben helyes GOMBÓNak ez a megállapítása a Horthy-korszakra: a „társasági” hírek, sőt, a külön ilyen anyag terjesztésére

kiadott lapok, mint a *Társaság* vagy a *Magyar Uriasszonyok Lapja* valóban ennek a korszaknak retrográd úrhatnám-ságára jellemző lap típusok és műfajok.

Elvi szempontból feltétlenül kiigazítandó ez a mondat: „a sajtótudomány nem egzakt tudomány, hiszen változó, fejlődő jelenségekkel van dolga”. Minden tudományosnak nevezhető vizsgálat a jelenségek valamiféle változásával, mozgásával foglalkozik.

Kissé keveseljük, amit GOMBÓ a magyar sajtó struktúrájáról, meg a szerkesztési munka technikai tényezőiről ír. Az utóbbiban pl. éppen a távközlésről kellene még valamit mondani: a telex említve sinos, a hírügynökségek anyaga csak mellékesen. Persze valószínű, hogy a „sajtóismeret”-tel megindított könyvsorozatban ezeknek külön-külön kiadványokat fognak szentelni.

Nem szeretünk néhány idegen szót — ez nem a könyvre vonatkozik —, hanem tulajdonképpen az újságírói szóhasználatra. A „blickfang”-ot több magyar szóval is lehet helyettesíteni, a „slussz” sem nélkülözhetetlen. Néhány évtizeddel ezelőtt sikeresen terjedtek el a sporttal kapcsolatos magyarosított kifejezések: ma már talán senki sem tudja, mit jelentett valamikor az, hogy „bekk”, vagy „center-half”. Az újságírásban még könnyebben lehetne elterjeszteni a megfelelő kifejezéseket. Persze, nem valami erőltetetten véghezvitt sovíniszta ízű „magyarításra” van szükség. Ezt az alijában egészséges magyar újságírói nyelv (— amely mellett is bizonyít, hogy túlzott pesszimizmus van abban, amikor GOMBÓ két ízben is fejesóválva említi írók és újságírók eltávolodását —) úgysem fogadná el.

Jó lett volna a könyvet egy alapvető bibliográfiával, vagy inkább olvasmányjegyzékkel kiegészíteni. S abban az idézett munkák teljes címét feltüntetni. Az idézett THIENEMANN Tivadar nem német, hanem magyar.

A magyar sajtó kiskönyvtárának első kötete komoly várakozást kelt. Érdemes volna bővített, és nemcsak tankönyvül szorgáló új kiadásával foglalkozni.

DEZSÉNYI BÉLA

Zoltán Falvy: Drei Reimoffizien aus Ungarn und ihre Musik (Magyarországi három verses história szövege és dallama.) *Musicologia Hungarica* 2., Bärenreiter-Verlag — Akadémiai Kiadó 1968.

RAJECZKY középkori himnusz- és szekvencia gyűjteménye, majd FALVY és MEZEY közös munkája által közreadott 12. sz-i neumas kódexünknek, a *Codex Albensin*nek faksimile kiadása fontos állomást jelentett középkori gregorián anyagunknak feltárásában. FALVY e kötete újabb bővülést és gazdagodást jelent ezen a területen. Munkájában sajátos utat választ: nem egyetlen kódex teljes dallamvilágával, nem is egy-egy műforma (antifóna, himnusz stb) különböző kódexbéli előfordulásaiával foglalkozik, hanem már szövegei alapján ismert (DREVES, DANKÓ), irodalmi szempontból tárgyalt (MEZEY) három magyar vonatkozású verses história: SZENT ISTVÁN, SZENT IMRE és SZENT LÁSZLÓ rimes officiuma antifónáinak és rezponzóriumainak szövegét és dallamát együtt nyújtja számunkra. A *Szent István verses históriájának* már előzetes bemutatásával (*Studia Musicologica* 1964), mindháromnak pedig jelen kötetben való közreadásával és feldolgozásával elsőként vállalkozott teljes officium ilyen jellegű feldolgozására.

Kötetének anyaga könnyen áttekinthető, beosztása logikus. Az 1–3. fejezetben áttekintést ad a verses história európai történetéről, irodalmáról, valamint hazai előtörténetéről, melyet szerzőnk a *Codex Albensis* által a 11. sz-ig tud kimutatni. A 4. fejezet tartalmazza DREVES közlése szerint a három officium antifónáinak a rezponzóriumainak teljes szövegét a magyar kódexekben található sorrendnek megfelelően. A szövegek részletes verstani, formai elemzése, összehasonlítása e fejezetben kap helyet.

A dallamokkal a könyv gerince, az 5. fejezet foglalkozik. A felhasznált források négy, számunkra fontos 15. sz-i kódexünk, mégpedig az *Esztergomi* (Esztergom, Bibliotheca), a *Zalka* (Győr, Székesegyházi könyvtár), a *Szepesi* (Spišska-Kapitula Ms Nr 2) és a *Pozsonyi antifonálé* (Archiv Mesta Bratislavy E. C. 5). Mindegyik vonalakra írt, jól olvasható, gótikus írásmódot használ, gazdag anyaggal rendelkezik. Mind a négy forrásban csak a *Szent István história* található, a *Szent Imre* az *Esztergomban* és a *Pozsonyiban*, a *Szent László* pedig a *Szepesiben* és a *Pozsonyiban*. A források szempontját tekintve a *Pozsonyi* az egyetlen forrás, amely mind a három históriát hozza, míg az *Esztergomi* SZENT ISTVÁNÉÉ és SZENT IMRÉÉ, a *Szepesi* SZENT ISTVÁNÉÉ és SZENT LÁSZLÓÉ, a Győri pedig csak SZENT ISTVÁNÉÉ. Ebből viszont a históriák elterjedtségére is következtethetünk, amely úgy látszik nem volt egyenlő arányú ugyanazon időben, a 15. sz-ban.

FALVY közlési módszere megkönnyíti a dallamok vizsgálatát és egybevetését. Az előző fejezetben megismert sorrendben hozza a dallamokat modern, praktikus átírásban. Egy-egy dallamnál az első forrás teljes dallamsorai alatt a megfelelő helyen a többi kódexnek csupán variánsait jelöli meg. Ezt a jól bevált módszert alkalmazza mind a 87 dallamnál. Egy-egy dallamközlést részletes elemzés előzi meg, és igyekszik rámutatni a források változatainak jellegzetességeire. E vizsgálataiban tudatosan keresi azokat a vonásokat is, melyek a középkori gregoriánban helyi koloritnak, magyar jellegzetességnek érezhetők. Mindezekről a befejező 6. fejezetben összefoglalóan is szól, ahol elsősorban a feltűnő gyakran jelentkező pentaton fordulatokat emeli ki, mint népzeneinknek is egyik fontos jellegzetességét. S ha részletesebb külföldi összehasonlításra egyelőre nem is volt alkalma anyagának vizsgálatában, mégis nagy nyereség nekünk, hogy a magyar anyagot variánsaival együtt kapjuk kézhez. Idővel arra is remélhetőleg sor kerülhet. Befejezésésképpen a népzene rendezési elveinek megfelelően kísérletet tesz a közölt antifónákkal: kezdő és záró hangjuk alapján rendezzi őket. Ezt helyes ötletnek tartjuk, melyet már most is, de majd nagyobb anyag esetén különösen gyümölcsözően lehet alkalmazni.

FALVY művének jelentőségét abban foglalhatjuk össze részben, hogy a verses históriák irodalmi jelentőségének ismertetésében most a dallamok is megerősítik a magyar vonatkozások értékeit: a gregorián internacionális zenei világában jelentkezők már magyar földhöz tapadó vonások is, részben, hogy e dallamok közlésével betekintést adott azokba a kódexeinkbe, amelyek gazdag dallamvilágának feltárása és feldolgozása folyamatban van. Reméljük, hogy majd a teljes dallamanyag birtokában még több sajátos magyar vonás fog előkerülni, amelyek megfigyeléséhez FALVY munkája, eredményei komoly értéket és segítséget jelentenek számunkra.

BÁRDOS KORNÉL

Jakó [Zsigmond], Sigismund: Codicele latine medievale din biblioteca lui Timotei Cipariu. Separatum: Revista Archivelor X. 1967. 35—72. l.

Világszerte fokozódó aktivitás tapasztalható a kódex-katalógusok publikálása terén. Ez az aktivitás teljesen indokolt, hiszen a kódex-gyűjtemények minden egyes, egyedi darabja forrásértékű az iro-

dalomtörténet, művelődéstörténet, tudománytörténet, írástörténet s még számos más diszciplína számára; forrásértékű a maga teljes mivoltában, tartalmával, szövegvariánsaival, írástípusával, kötésével, bejegyzéseivel stb. együtt. S ugyanakkor ma még nagyon-nagyon messze vagyunk attól, hogy csak elképzelésünk is lehetne arról, mikor lesz teljes áttekintésünk a középkornak erről az egyik legfontosabb forrástömegéről. Még a legnagyobb gyűjtemények kódexkatalógus-kiadványai is csak elkezdett és folytatott, vagy abba maradt vállalkozások, s beláthatatlan a sora a világ minden táján szétszórta nagy és kis könyvtárak, változó állományú magánkönyvtárak kódextömegének. Pedig ma, a mikrofilmek és mikrokártyák korában aránylag könnyű lehetősége van annak, hogy a kutatók majdnem az autopsziát megközelítő eredménnyel tanulmányozhassák a tőlük távol őrzött darabokat is.

Örömmel kell tehát üdvözölni JAKÓ Zsigmond vállalkozását is, amellyel hozzáfogott a romániai könyvtárakban őrzött középkori, latin nyelvű kódexek föltárásához, s ennek a föltárásnak az első darabja már napvilágot is látott a *Rivista Archivelor*-ban: a CIPARIU-gyűjtemény latin kódexeiről.

JAKÓ Zsigmond kolozsvári professzort nem kell bemutatni a *Magyar Könyvszemle* olvasóinak, hiszen magának ennek a folyóiratnak a lapjain gyakran találkozunk az ő mindig újat hozó, rendkívüli alaposságról, szigorú módszerességről és széles látókörrel tanuskodó könyvtörténeti, nyomdászattörténeti, könyvtártörténeti tanulmányaival, mint a szerző főleg Erdély múltjára vonatkozó széleskörű munkássága eredményeinek hozzáánk is elérkező vetületeivel.

CIPARIU (1805—1887), „a román tudományos filológia atyja” egyúttal a XIX. század legnagyobb román bibliofilje is volt. Régi, ritka könyveket és kódexeket is tartalmazó gyűjteményét ma a kolozsvári Akadémiai Könyvtár őrzi. A gyűjteményben összesen 14 középkori (XVI. század közepe előtti) latin kódex van. CIPARIU a múlt század közepén főleg bécsi antikváriumokban vásárolta ezeket. Eredetükre nézve a legkülönbözőbb országokból és helyekről származnak. A legkorábbi köztük egy a XII. század első feléből való, valószínűleg strassburgi *Iuvencus-kódex* (12. szám), korban a következő egy a XII. század második feléből származó *Ambrosius—Augustinus kötet* (13. szám.). A mi számunkra a korban harmadik darab (3. szám) a legértékesebb, mert ez a *Psalterium Davidis* a szerző megállapítása szerint talán magyaror-

szági eredetű. Magyar vonatkozása van még egy XV. századi, itáliai *Boccaccio* — *Aristoteles*-kódexnek is (9. szám), amennyiben ez JANKOVICH Miklós gyűjteményéből került a bécsi SCHRATT cég útján CIPARIUSHOZ.

Ami a kiadvány színvonalát illeti, arról elég azt mondani, hogy fölépítésében a tartalmi és formai föltárásnak alaposságában, részletességében mintája lehet minden további hasonló kódex-katalógusnak. Nagyon sokat ér az is, hogy a legtöbb kódexből egy-egy jellegzetes lapnak facsimilejét is közli a kiadvány, 14 kódex közül 8-ról. Kár, hogy a többi 6-ról nincs hasonló reprodukció; főleg a legkorábbi (12. szám) kódex reprodukciójának hiányát sajnálhatjuk.

CSAPODI CSABA

Gaeta, Giuliano: Storia del giornalismo. Milano 1966, Vallardi, 1—2. köt. Illusztr.

Az időszaki sajtó történetének irodalma messze elmaradt attól a szereptől, amelyet a sajtó a mai társadalom életében betölt, de elmaradt az irodalomtörténeti és irodalomtudományi stúdiumok mögött is — pedig az irodalmi élet legfontosabb irodalmon kívüli tényezője — meg a történettudomány korszerű eredményei mögött is — pedig több mint száz éve a történelmi kutatás elsődleges forrása. Nincs egy nemzetnek sem „naprakész” sajtótörténete, és még a részletkutatások is tudtommal csak a Szovjetunióban folynak olyan korszerűséggel, amely egy közeli szintézis megvalósításával kecségetet.

Igy azután nem csodálható, hogy az egyetemes sajtótörténet megírására, a sajtó világméretű múltjának legalább valamelyes áttekinthető rendszerbe foglalására több mint harminc év óta — azóta, hogy Georges WEILL könyve (*Le journal*, Paris 1934) megjelent, senki sem vállalkozott s ez a könyv, amelynek számbavehető előzménye nem volt, követők nélkül maradt. Giuliano GAETA már a WEILLÉNY lényegesen szélesebb körű anyaggyűjtéssel és az övét körülbelül két és félszeresen meghaladó terjedelemben vállalkozott a nagy feladatra. Mindjárt bevezetőben megmondjuk, hogy számos részlethiba és — különösen a jelenkorhoz közeledve — némi elnagyolt-ság ellenére jeles, hosszú ideig a hasonló összehasonlító kutatások kiindulópontjával használható művet alkotott.

Az egyetemes sajtótörténet két veszélyt rejt magában: nem szabad alaktalan adathalmazzá válnia, másfelől szétfolyó mesemondás, anekdotagyűjtemény se váljék

belőle. Giuliano GAETA a két veszélyt alapos elvi bevezetéssel előzi meg, amelyben a legmodernebb idevágó elméleti irodalmat judiciousus egyéni meglátásokkal kiegészítve használja fel. Az információ mibenlétéből és szerepéből indul ki, s a sajtó történetét a benne tükröződő történelmi mozgalmak történetének, a mindenkor legaktuálisabb információ történetének fogja fel. A „zsurnalisztikai fenomén” lényege szerinte nem a periodicitás, hanem az aktualitás. De az aktualitás nemcsak formai kérdés, hanem tartalmi megítélés alá esik: értelme nem a magában vett aktuális esemény, hanem az az érzélem, amivel azt az egykorúak fogadták. Nem a frissesség tehát, hanem — így is mondhatjuk — az aktualitás társadalmi hordereje. A zsurnalisztika története az emberi szabadságért és az emberi haladásért folyó harcot tükrözi.

Persze, a téma elvileg helyeselhető, de gyakorlatilag túl széleskörű meghatározása nem von éles határvonalat a szoros értelemben vett sajtó (a hírlapok és folyóiratok), meg általában az információ, a „tömegközlés” módjai és eszközei között.

GAETA könyve az egymást követő századok kronológiai összefüggésében minden tényt felölel, amely tudatos és némileg szervezett információs módszerekkel kapcsolatos. A voltaképpeni sajtó előfutáinak így igen nagy hely jut. Nem követhetjük minden fázisát ennek az egyébként nagyon sok érdekes megállapítást tartalmazó és gazdag tényanyagra támaszkodó fejtegetésnek. Kiemelkedő hely jut benne az időszámításunk első éveiben Rómában létezett „acta diurna”-nak. Az ókori kéziratos újság létezését GAETA számos adattal világítja meg. (Igaz, ezek között szerepel JUVENALIS ismert helye is a „diurna”-t olvasó matrónáról (24. 1.), amelyről már az ókori hírszolgálat alapos ismertője, Wolfgang RIEPL is kimutatta, hogy a szöveg félreértésen alapul.) Hálásak lehetünk GAETANAK az Itáliából Németországba áttérjedő közlekedési rendszer kialakulását megvilágító adatairért, s annak kapcsán a kéziratos hírszolgálat, a „levélújság” részletes történetéért. A fejlődés az olasz humanisták levelezésétől a pénzért árult *avisok*ig világosan tárul fel a szerző előadásában.

Az első nyomtatott újság indulási évét GAETA is 1609-re teszi, mint az ma már általánosan elfogadott. Tudomásul veszi a francia sajtó kezdetét illetően legújában felfedezett adatokat, s ezzel szentesíti a régen az „újságírás atyjaként” emlegetett Théophraste RENAUDOT „trónfosztását”. Egyébként RENAUDOT és a korai francia sajtó értékelése az egykorú zsurnalisztika

szempontjából egyike a könyv legsikerültebb fejezeteinek.

A XVII. századi korai újságok értékelésénél — különösen a cenzúra szerepének tárgyalásánál — GAETA a sajtó egykorú elméleti irodalmát is ismerteti, amely már ebben a században olyan jelentős értékeket produkált, mint Ahasver FRITSCH 1676-ból való könyve a sajtó és az államhatalom közti jogi viszonyt illető érdekes adatokkal. (Igaz, nem említi a XVII. századnak az újságok feladatáról való elgondolásait mintegy összefoglaló Kaspar STIELER könyvét: *Zeitungs Lust und Nutz.*)

Legsikerültebb része GAETA könyvének az, amelyben a folyóiratok kezdeteit, a hírlapok mellett a sajtó legfontosabb másik típusának megjelenését ismerteti. Van új mondanivalója a tudományos folyóiratokról is — különösen azoknak aránylag kevésbé ismert olasz válfajairól, a többi nemzeténél hangsúlyozottabb irodalmi és politikai jelleggel, — de legérdekesebb az általa „periodico mondano”-nak nevezett típus nyomkövetése a francia *Mercure Galant*-tól kezdve. A nemzetközi összehasonlító módszer különösen eredményesnek bizonyult a XVIII. század angol folyóiratainak, a *Tatler*nek és a *Spectator*nak, valamint angliai és más országokbeli követőiknek bemutatásánál. Nemcsak az esszé-forma angliai karrierjét s ennek összefüggéseit az újságírói stílus fejlődésével, valamint a sajtóműfajok kialakulásával teszi érthetővé, hanem az írói függetlenség megalapozóit is ezekben az „erkölcsi lapokban” ismerte fel. A sajtószabadság első jogi megfogalmazása és az írói tulajdon fogalma a XVII. és XVIII. századi Angliából származik.

Mindent idéznünk kellene GAETÁBÓL, ha a továbbiakban is hasonló részletességgel követnének nyomon az „emberi szabadság és haladás” megvalósításáért a sajtóban folyó küzdelmet, benne magának a sajtónak a felszabadítását is a feudális cenzúra alól. A sajtószabadság forradalmi áttörése az amerikai szabadságharcon s az 1789-től kezdődő nagy francia átalakuláson át vezet. A francia forradalom vezető zornaliszta-egyéniségei közül — szerintünk kissé DESMOULINS CAMILLE és MARAT rovására, akiknek a működését a liberális demokrácia szempontjából nem itéli meg kedvezően — BABEUF alakját emeli ki és különösen lapjának az alsó, elnyomott népréteg, a munkások szervezése és felszabadítása érdekében úttörőként kifejtett agitációját.

A XIX. század első felének szabadságmozgalmait s azok sajtóját idézve GAETA mindenhol hangsúlyozza ezeknek a moz-

galmaknak szociális oldalát. Nagy honfirtársának, MAZZININEK agitációját is ezen a mérlegen értékeli fel. Az olasz felszabadítási mozgalmak során a bécsi Polzeihofstelle levéltárának néhány ismeretlen állagára is hivatkozik, amelyekben a magyar és főleg az erdélyi sajtóra nézve is találunk új adatokat.

A magyar sajtónak GAETA megítélésünk szerint több teret szentel és tájékozottabban foglalkozik vele, mint a hasonló jellegű munkák általában. A vezető európai államok s talán még Hollandia és Belgium sajtója mellett — amelyek köztudomásúan közvetlenül a legnagyobbakéhoz hasonló kezdeményezéseket produkáltak a sajtótörténet több szakaszában — a magyar zornalisztika úttörő orgánumainak jut kiemelkedő hely GAETÁNÁL. A néhány hiba vagy félreértés inkább azt a mulasztásunkat húzza alá, hogy a mi hibánkban a GAETA számára hozzáférhető előmunkálatok nem mindig kielégítőek és korszerűek. Ez teszi érthetővé az olyan félreértést, hogy ANONYMUS krónikáját GAETA a krónikás hírszolgálat egyik előfutáraként említi. De elismeréssel kell nyugtáznunk, hogy az eredeti magyar forrásirodalmat is idézi, s ennek nyomán különösen a magyar reformkor és a szabadságharc sajtója méltó helyre kerül a nemzetközi fejlődésben.

Kicsinyesség volna kisebb hibákat felróni, mint pl. TÁNCSCS nevének Táucsics formában való idézését, vagy azt, hogy a *Nova Posoniensia* melléklapjának nem „Syllabus rerum mirabilium”, hanem „Syllabus rerum memorabilium” volt a helyes címe, hogy MOSSÓCZI-INSTITORIS nem jezsuita páter volt, hanem evangélikus tanár (328—329.), s végül, hogy a második világháborúig élt *Budapesti Szemle* nem volt ugyanaz, mint amelyet SZALAY László 1841-ben sikertelenül kísérelt megindítani.

Kisebb tárgyi tévedések máshol is előfordulnak a könyvben. Így tévesen nevezi GAETA a Németországban 1728-tól kezdve megjelenő ún. *Intelligenzblatt*-okat az intelligencia lapjainak, ezek ui. hirdetési orgánumok voltak (324. l.). És Emile de GIRARDIN nem 24 frankról szállította le lapja előfizetési árát 12-re, hanem nyolecvanról (quatre-vingt) negyvenre. (507. l.) Végül 1843-ben nem a *Kölnische Zeitung*got tiltotta be a porosz kormány, hanem a *Rheinische Zeitung*got, MARX Károly újságját.

Kissé elnagyolt a nagytkés, főleg a trösztöket és konszerneket képző XIX. századvégi és XX. századi sajtóvállalatok bemutatása, bár GAETA pl. sok érdekes részletet hoz a hir- és cikktügnökségek történetéről. Mintha az egyébként a szocialista,

sőt kommunista sajtó szerepét jól látó és komolyan értékelő szerző túlzott mérséklettel kezelné a nagy példányszámú tőkés sajtó arnyoldalait, amelyeket pedig a nyugati jogi és „tömegközléstani” irodalom is bírálóan szemléli.

Nagy gondot fordít GAETA a filológiai pontosságra. Ott, ahol láthatólag sok gondolata van és az előadás lendületességével is tudja jelezni mondanivalója súlyát — ott sem feledkezik meg soha arról, hogy egy-egy lap indulási, vagy megszűnési dátumát megadja. A jól használható kézikönyv, a szinte németes alaposágú „Grundriss” részletekig menő teljessége csak az utolsó évtizedek történetében hiányzik, ahol már nem lehet minden tényt csak a mű elején leszögezett történelmi (és nem kifejezett sajtótörténeti) nézőpontból szemlélni, mint például a felszabadulás után a szocializmus útjára lépett országok egyes sajtójelenségeit. Viszont kétségtelen, hogy GAETA próbálja először felmérni az ún. „harmadik világ” egyes fő lapjait az egyetemes összefüggés távlatában.

Külön kellene szólni a könyv gazdag illusztrációs anyagáról, amely a kiadót is dicséri. Sajtótörténeti munkákban mindig ilyen bőkezűen kellene szemléltetnünk is bemutatni azt, amiről szólunk. És dicsőretre méltó a 12 oldalas irodalmi összeállítás is a mű végén, bár néhány az utóbbi években megjelent alapvető mű hiányzik belőle (pl. Pierre FRÉDÉRIX könyve a HAVAS hírügynökség történetéről, ÉMERY és SMITH amerikai sajtótörténete).

DA.

Wege zur Buchwissenschaft. Herausgegeben von Otto WENIG. H. BOUVIER u. Co. Verlag. Bonn 1966. 416 p. (Bonner Beiträge zur Bibliotheks- und Bücherkunde hrsg. von Richard Mummendey. Bd. 14)

A jubiléus Viktor BURR, akinek 60. születésnapjára készült ez a tartalmas tanulmánykötet, 1951 óta vezeti a bonni egyetemi könyvtárat. Burr klasszika-filológusból és ókor-történészből lett könyvtáros, de foglalkozott a modern könyvtártechnika több ágával is. Az emlékkönyv sokoldalúságát tehát az ünnepelt széleskörű tudományos érdeklődése és működése is alátámasztja. Így nem meglepő, hogy a kötet záró tanulmányában Herbert GRUNDMANN modern, általános „könyvtudomány” létjogosultsága mellett törzsdzát (Von der Notwendigkeit und Möglichkeit einer allgemeinen Buchwissenschaft); a fogalomra már a kötet címe is felhívta figyelmünket. Ennek

az általános könyvtudománynak történeti, technológiai, esztétikai, szociológiai, gazdasági és jogi szempontból kellene összefognia a könyvvel kapcsolatos ismereteinket. A cikk ismerteti e tudomány vázlatos rendszerét, szembeesítve az eddigi könyvtártudománynak nyilvántartott diszciplínáival.

A kötet kodikológiai tanulmányai közül két munkát szeretnék kiemelni. Irmgard OOMS PLATON *Philebosának* egyik fejezetét interpretálva következtet a NAGY SÁNOR előtti korban a kéziratillusztráció meglétére és mineműségére (*Bemerkungen zum voralexandrinischen Buchwesen*). P. Mauritius MITTLER a szétszóródott siegburgi bencés könyvtár fellelhető darabjait ismerteti (*Von alten Siegburger Büchern*). Nagyon gondos, pregnáns kódexleírásait mindenki haszonnal olvashatja át, akinek középkori kéziratok katalogizálásával kell foglalkoznia. Hasonló témakörben, de modern levelekre vonatkoztatva, mozog a szerkesztő O. WENIG tanulmánya (*Autographeninterpretation*). Nagyrészt 19. századi, nem közismert íróktól vagy tudósoktól származó leveleket közöl és elemez, aminek során minden darabban kapcsolatban a következő kérdéseket teszi fel: Ki a levélíró és ki a címzett? Milyen szituációban íródott a levél? Mond-e valami jellemzőt az íróról, a címzetről vagy a korról? Az elemzések során kiderül, hogy a levelek mondanivalója, „értéke” bár nagyon különböző lehet, de a velük való részletes foglalkozás sohasem teljesen hiábavaló.

Rendkívül tanulságos könyvtörténeti tanulmány a konstanzi breviárium legrégibb kiadásainak (GW 5316, 5317) és a velük kapcsolatos okleveles adatoknak a vizsgálata (Hermann TÜCHLE: *Bemerkungen zu den ältesten Drucken des Konstanzer Breviers*), melynek során a korai könyvkereskedői, kiadói és nyomdász-érdekek kereszteződése és egymásba fonódása mutatható ki. Ugyancsak iratanyagokkal, a koblenzi állami levéltárban őrzött, a rajnai praesidiumnak az 1848 előtti politikai röpiratokra vonatkozó aktákkal foglalkozik Heinrich NEU cikke (*Unterirdisches Schrittm im Rheinland in den Tagen des Vormärz*). Érdekes irodalom- és cenzúratörténeti adatokkal szolgál. Az irodalomtörténeti aspektus mellett általános könyv- és kultúrtörténeti eredményekkel jár a 19. század egyik legenciklopédikusabb német széprójának, Jean PAULNAK műveiben található, a könyvvel kapcsolatos passzusok vizsgálata (Günther SOFFKE: *Jean Pauls Verhältnis zum Buch*).

Adjanak e sorok végül arra is alkalmat, hogy az egész sorozatra felhívjuk a figyelmet, melynek már több, a cím után érdekesnek ígérkező kötete jelent meg.

VIZKELETY ANDRÁS

Library science today. Ranganathan Festschrift. Vol. I. Papers contributed on the 71st birthday of dr. S. R. RANGANATHAN. Ed. P. N. KAULA. Asia publishing House. London (1962). 825 l.

„Dr. S. R. RANGANATHAN a tudósok doyen-je, drágagyöngy a nevelés területén, elismert szakembere az osztályozásnak, mestere a könyvtártudománynak” 70 éves, írja a Ranganathan Emlékkönyv-Bizottság a vaskos kötet függelékében. Rövid életrajzot is írnak róla, hasonlóképpen telve magasztaló szavakkal. Eredetileg matematikát tanított a madrasi egyetemen, csak később választotta a könyvtárórásságot, ezt az Indiában addig alig ismert, elismerésben nem részesült és egyáltalában nem dédelgetett hivatást. Mint tudós körülbelül 50 eredeti művet és több száz cikket írt, amelyek nemzetközi elismerést szereztek neki és „vezető szerepet biztosítottak India számára a könyvtártudományban”. Mint pedagógus, nemzedékeit nevelte a kitűnő könyvtári szakembereknek; az ő kezében futnak össze a könyvtártudományi oktatás szálai egész Indiában. Apostoli buzgalmát mi sem bizonyítja jobban, mint az a gesztusa, amellyel egész élete keredményét, mintegy százezer rúpiát, egy könyvtártudományi tanszék létesítésére áldozta.

Míndezek az adatok csak parányi töredékét teszik annak, amit a könyv T—W jelzetet viselő részei 38 cikkben és 172 oldalon át RANGANATHAN életéről és művéről elmondanak. Szinte megható az a majdnem vallásos tisztelet és rajongás, amellyel a volt tanítványok beszámolnak mesterük minden szokásáról, egészen addig, hogy nem fogyaszt kávét és teát, viszont minden reggel sétával frissíti fel szellemét és ezekre a sétákra magával viszi tanítványait s barátait peripatetikusok módjára oktatva őket.

Minden cikkíró szigorú pontokba foglalva adja elő mondanivalóját. Van olyan, aki kvázi-decimális alosztályozást alkalmaz, egy szerző pedig (Barbara KYLE) szellemesen és mulatságosan Ranganathan-i „facet”-ek szerint állítja össze cikkét (születési idő [T], születési hely [S], testi-lelki aktivitás és könyvtárosi tevékenység [E], fizikai adottságok [M], személyiség [P]).

Míndez igazolja a Emlékkönyv-Bizottság megállapítását: RANGANATHAN megtanította a könyvtárosokat rendszerezni és gon-

dolkozni. Maga a könyv szerkesztése is ezt a gondolatot sugallja. 23 részre oszlik, mindegyiket az ABC egy-egy nagy betűje jelzi. A részekben szereplő egyes cikkek, mint fejezetek további arab szám jelzettel különülnek el egymástól. Ez az aprólékoság azonban — ha jobban a mélyére nézünk — távolról sem játék, még csak formalizmusnak sem mondható. Az az érzésünk, hogy más eszközökkel nem is lehetett volna elérni, hogy áttekintést nyerjünk napjaink könyvtárügyének egész problematikájáról, mindenütt érzékelve RANGANATHAN szerepét és jelentőségét.

Az A rész az előszavakat, a bevezetést és a szerkesztő tájékoztatóját tartalmazza, B az osztályozás elméletével, C a kettős-pontos osztályozással, D a „facet”-es osztályozással, E a katalogizálással, F a japán katalogizálással, G a tárgyszó katalógus problémáival, H a dokumentációval, J a könyvtártudomány törvényeivel, K a könyvtárral és annak szerepével, L az indiai könyvtárüggyel, M a könyvtárszervezéssel, N az egyetemi könyvtárakkal, P a könyvtári adminisztrációval, Q a bibliográfia kérdéseivel, R a társadalmi neveléssel, S a könyvtárosképzéssel foglalkozik. RANGANATHAN szerepét és jelentőségét a könyvtártudományban természetesen az eddigiekben szereplő cikkek is kidomborítják, az ezután következő T—W részek cikkei azonban — amint azt már említettük is — kizárólag az ünnepelttel és annak munkásságával foglalkoznak. A függelékben (X rész) szerepel az emlékünnepet szervező Bizottság tagjainak névsora (köribőlbelül száz nagynevű könyvtári szakember a világ minden tájáról), a cikkek szerzőinek feltüntetése, egy kronológia, amely RANGANATHAN életének főbb eseményeit sorolja fel, végül a Bizottság üdvözlő irata és munkaprogramjának ismertetése. Az utolsó Y rész végezetül terjedelmes mutatóval egészíti ki a gazdag kötetet. Ez az ünnepi kiadványnak I. kötete! A II. kötet adja [majd?] a Ranganathan által és a róla írt művek bibliográfiáját 12 fejezetben.

Végigtanulmányozva míndezt, tisztelettel adózzunk a 70-es éveit járó nagy könyvtártudósnak, de nem tagadhatjuk meg csodálatunkat attól a néptől sem, amely *ilyen* elismerésben részesíti kimagasló fiait.

TAKÁCS MENYHÉRT

Viet, Jean: *Les sciences de l'homme en France. Tendances et organisation de la recherche.* Paris, The Hague, 1966. 258 p. (Publications du Conseil international des sciences sociales 7.)

Egy évvel Pierre AUGER-nak az „egzakt és természettudományok” fejlődési irányairól szóló könyve megjelenése után (1961) az UNESCO 1962. évi közgyűlése határozatot hozott egy hasonlóképpen összefoglaló és nemzetközi szintű tanulmány kiadására a humán és társadalmi tudományok fő fejlődési tendenciáiról. VIET könyve Franciaország hozzájárulása ehhez a nemzetközi vállalkozáshoz.

A kötet rendkívül gazdag anyaga, melyet a szerző igen tömören és világosan épített szerves egésszé, a francia UNESCO-bizottság és a legmagasabb tudományos szervező fórum (Délégation générale à la recherche scientifique et technique) által irányított széles körű ankét során gyűlt egybe 18 tudományos intézmény és intézet, valamint a számbavett tudományterületek legkiválóbb szakembereinek a közreműködésével.

A tanulmányozandó területet, a hagyományos francia tudományfelosztástól és nomenklatúrájától eltérően és az UNESCO által is elfogadott PIAGET-féle felosztást és terminológiát tartva szem előtt, „sciences de l'homme” néven foglalja össze és az ún. „nomothétikus” tudományokra korlátozza, vagyis azokra, amelyeknek az eredményei matematikai függvények vagy strukturális képletek formájában fejezhetők ki. Így a vizsgálat csak hét tudományágra (demográfia, nyelvtudomány, pszichológia, szociális és kulturális antropológia, szociológia, közgazdaságtudomány és politika) terjedt ki és figyelmen kívül hagyta a filozófiát, a jogtudományt és a történettudományt, annak ellenére, hogy a szerző véleménye szerint is, az utóbbi az „Annales” francia történelem-iskolája gyakorlatában nomothétikusnak tekinthető és így csupán az UNESCO-tervezetű alkalmazkodás indokolhatja e tudomány mellőzését. VIET mégis két kisebb módosítást eszközöl az UNESCO által adott kereten, anélkül azonban, hogy azt lényegesen megváltoztatná: ti. a francia tudomány sajátos helyzetét figyelembe véve a fent felsorolt hét tudomány közé beiktatja a társadalompszichológiát és az emberföldrajzot is.

Az elvi-módszertani kérdések tisztázása után igen tömör történeti vázlat következik az egyes diszciplínák franciaországi (sokszor csak a közelmúltba visszanyúló) kezdetei és többnyire intézményekhez és jeles tudósok nevéhez kötött kifejlődésének ismertetésével. Ez a történeti visszapillantás az egyes tudományágak kölcsönös, genetikusan összefüggéseire logikusan vezet el a kötet egyik legtanulságosabb fejezetéhez, a „tudományközi” kapcsolatok sokoldalú elemzéséhez. Az „embertudományok

egymásközötti” és más tudományokkal (jogtudomány, természettudományok, történelem, filozófia, matematika) keletkező szövevényes kapcsolatainak, érintkezéseinek tanulmányozásából világosan kitűnik, hogy a haladás éppen a határterületeken a leggyorsabb és a legjelentősebb. A szerző szerint Franciaországban ma már az „embertudományok” szerves egészet képeznek, amelyet nem lehet a hagyományos diszciplínák szerint felparcellázni. — Itt megint kitűnik, hogy bizonyos ellentét áll fenn egyrészt az UNESCO által megadott keret, a nomothétikus és a történettudományok közötti kissé mesterkelt és előre kigondolt megkülönböztetés és másrészt a kutatás konkrét valósága és ugyanakkor VIET-nek a mű befejezésében (243. l.) kifejtett saját álláspontja között. Igazat kell neki adnunk abban, hogy az ilyen vizsgálatot a jövőben empirikusabb módszerrel kell elvégezni. — Az interdiszciplináris érintkezés felé vezető alaptendenciát bizonyítja a következő (IV.) és legterjedelmesebb (89—147. l.) fejezet a tudományszakok valóban mesterkéltnak ható kereteit szétvető és egymásba átfolyó kutatási témák felsorolásával (a legkiválóbb kutatók és helyenként a kutató intézetek és laboratóriumok megnevezésével), valamint a kutatási módszerekkel és technikákkal foglalkozó V. fejezet is.

Igen világos áttekintést kap a külföldi olvasó a francia tudományos kutatás szervezetéről a kötet VI. fejezetében: organigrammok, rendeletek és működési szabályzatok kivonatai mutatják be ennek összefüggéseit és funkcióit minisztertanácsai, tárca-, kutatási központi és intézeti szinten. Konkrét adatokat kapunk a kutatók számbeli megoszlásáról a kutatási intézmények négy szektora (közoktatási, egyéb állami, magánvállalati és társadalmi egyesületi), valamint az egyes diszciplínák között. A kutatók képzésére, munkaviszonyaira és „státushelyzetére”, és természetesen a kutatás finanszírozására vonatkozó adatok egészítik ki a francia tudományos kutatás szervezetének és anyagi bázisának ismertetését. Természetesen a kutatás anyagi (szervezeti és pénzügyi) kereteinek az elemzése sem lehet teljesen kielégítő a nomothétikus és nem-nomothétikus tudományok közötti kissé merev megkülönböztetés miatt: így pl. a 214. lapon található táblázat az 1963. évi teljes kutatási kiadásoknak a megoszlását mutatja be a természettudományok és az „embertudományok” között, anélkül hogy jelezné, hogy a nem-nomothétikus tudományok az utóbbiak között ezúttal szerepelnek-e.

A munka utolsó fejezete a francia tudományos tájékoztatás helyzetét ismerteti

(könyv- és folyóiratkiadás, szakkönyvtárak, dokumentációs központok, külföldi kapcsolatok); külön fejezetben vázolja azt a nagyszabású programot, amelynek megvalósításán a Maison des Sciences de l'Homme tudományos információ-csere szolgálata dolgozik (S. E. I. S. = Service d'échange d'informations scientifiques).

J. VIET vállalkozása — számos nehezen megoldható elvi és gyakorlati probléma ellenére — megfelel fő célkitűzéseinek: ismerteti a francia kutatás alakulásában levő irányait és módszereit a humán tudományok egy jelentős szektorában és ezzel hasznos ismeretanyaggal látja el magát a

francia tudományos közvéleményt, de főleg a kutatás tervszerű szervezésére, koordinálására és finanszírozására hivatott állami intézményeket és szerveket.¹

A külföldi olvasó számára pedig a kötet nemcsak mint specifikus tudományos szervezési szakkönyv tanulságos, hanem mint a legfrissebb és legátfogóbb tájékoztatást adó kompendium is a francia humán tudományok fejlődési irányairól főleg az interdiszciplináris kutatások vonalán.

A további tájékozódást gazdag bibliográfia (249—258 p.) könnyíti meg.

KENÉZ ERNŐ

Hibajavítás. A *Magyar Könyvszemle* 1967. évi 3. számának 234. oldalán a *Tervek az Egyetemi Könyvtár fejlesztésére (1906—1914)* c. tanulmányban közölt statisztikai táblázatból egy adatsor tévedésből kimaradt, s ez a végtösszeget is helytelené tette. A helyes adatok a következők:

a) Az „Olvasók az 1. olvasóteremben” c. számsor helyes elnevezése: „Beiratkozott olvasók”.

b) Az „Olvasók az 1. olvasóteremben” adatai: (Itt következnek az új táblázat 52 987-tel kezdődő sora.)

c) Az Összesen használó” c. sor adatai: (Itt következnek az új táblázat 59 548-cal kezdődő sora)

Tóth András

BIBLIOGRÁFIÁK

Hertelendy M.—Hencz A.—Zalányi S.: A dolgozó ember védelme Magyarországon. Irodalmi áttekintés és bibliográfia. Budapest 1967, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. 546 l.

A mű orvos—pedagógus—jogász és könyvtáros szakemberek közös munkája, amely felöleli a hazai munkavédelem—munkaegészségügy kérdésének anyagát. A könyv első része jó áttekintést ad munkaegészségügyünk kialakulásáról, a jelenlegi kutatómunkáról és társadalmunk egészségvédelmi szemléletéről. A munka gerincét a több mint 400 oldalas bibliográfia alkotja, amely felöleli 1945—65. évekből a hazai munkavédelem és munkaegészségügy irodalmát. Az 1966. év anyagát függelékben közlik. A bibliográfia válogató jellegű. 30 000 bibliográfiai egységből választották ki azt a közel 8000 egységet, amelyet a kutató- és gyakorlati munka szempontjából a legfontosabbnak tartottak. A bibliográfiai felvételeknél az analitikai módszert alkalmazták és a szakkönyvek egyes részeinek feltárására törekedtek. Egy-egy bibliográfiai egység csak egy helyen szerepel a 28 fejezetre tagolt anyagban. Így

többek között önálló fejezetet kaptak az általános jogszabályok, a jogi tevékenység a munkavédelemben, üzemhigiéna, a dolgozó nők és a fiatalkorúak védelme, munkaélettan—munkalélektan, sugárartalom—sugárvédelem, alkoholfogyás, védőétel és ital, világítástechnika, légtechnika. Terjedelmes fejezet sorolja fel részekre bontva az egyes foglalkozási ágak munkavédelmi és munkaegészségügyi szakirodalmát. Minden egyes fejezet a témakörrel kapcsolatos jogszabály-gyűjtemények időrendi felsorolásával kezdődik.

A nagy körültekintéssel és pontossággal összeállított bibliográfia komoly segítséget fog nyújtani a különböző termelési ágak szakembereinek, orvosoknak és államigazgatási szerveknek egyaránt.

HUSZÁR GYÖRGY

Bibliografia analitică a periodicelor românești. I. köt. Összeállította Lupu Joan, Camariano Nestor stb. București 1966. Ed. Academiei Republicii Socialiste Romania. 1247. l.

¹ Egy technikai jellegű megjegyzés: kár, hogy a szerző nem mellékelte külön táblázatban az igen nagy számú, külföldön nem általánosan ismert francia intézmények névszignálainak (pl. CREDOC, CREDIF, ŐRSTOM AFLA, INETOP, stb., stb.) feloldását.